

С. І. КУРАНОВА

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

Електронна пошта: s.kuranova@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2474-1404>

СЕМАНТИЧНА КООРДИНАТА МОДЕЛЮВАННЯ ДИСКУРС-ПОРТРЕТА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі моделювання дискурс-портрета мовної особистості, зокрема його семантичної координати. Дослідження мовної особистості є актуальним напрямом сучасних лінгвістичних студій. Мовна особистість є складною багаторівневою функціональною системою, що містить рівень володіння мовою, володіння засобами мовленнєвої взаємодії та знання світу. Це сукупність особливостей вербальної поведінки людини, що використовує мову як засіб спілкування. Наукові розвідки такого роду виконуються в межах структурного підходу, що передбачає вивчення дискурсу як зв'язної послідовності речень, тобто увагу зосереджено на способах формування смислових зв'язків у межах одного дискурсу або між різними дискурсами.

На кожному рівні дослідження дискурсу застосовують відповідні одиниці аналізу. Головною одиницею вивчення семантики дискурсу є пропозиція — семантична структура, яка відбиває когнітивний зміст висловлення. Дискурсивна семантика вивчає внутрішню структуру пропозицій, відношення між ними в дискурсі та способи вираження дискурсивного значення в цілому.

Семантичний аналіз дискурсу застосовують у тому числі і для моделювання дискурс-портрета мовної особистості. Дані про розвиток дискурсу за семантичною координатою можна отримати шляхом дослідження відповідних семантико-рольових конфігурацій та їх послідовностей, а також семантичних міжпропозитивних відношень. Визначення типових для мовної особистості семантико-рольових решіток дозволяє окреслити «семантичний задум» автора та глибинну структуру текстової моделі. Внутрішньопроепозитивні параметри семантичної координати дискурсу мовної особистості дають змогу окреслити пріоритетні для її дискурс-портрета когнітивні складники та типові способи їх вираження.

На прикладі публіцистичних творів О. Забужко та Ю. Андруховича розглянуто особливості семантико-рольової організації публіцистичних текстів. Отримано нові дані стосовно функціонування семантичного складника персональних дискурсів.

Ключові слова: мовна особистість, дискурс, дискурс-аналіз, дискурс-портрет, семантичні ролі, семантико-рольові конфігурації, пропозиції.

Дискурс-портрет мовної особистості є багатоаспектним дослідженням семантичних, сигматичних, прагматичних та синтактичних мовних засобів, що функціонують у створюваних нею текстах. Результатом має стати отримання нових даних стосовно структурних особливостей дискурсу мовної особистості та особливостей уживання нею мовних одиниць різних рівнів

— від елементарного до найвищого. Структурний підхід у дискурс-аналізі передбачає вивчення дискурсу як зв'язної послідовності речень та способів формування смислових зв'язків у межах одного дискурсу, а також між різними дискурсами.

Т. ван Дейк зазначає, що дослідники можуть вивчати один з аспектів функціонування дискурсу або ті чи ті типи дискурсів, наприклад медіа дискурс або дискурс особистості [Dijk 1997 : 4]. Кожному рівневі дослідження дискурсу відповідають певні одиниці, як-от пропозиції, мовленнєві акти, мовленнєві ходи, мовленнєві події тощо [Ibid : 9]. Головною одиницею семантичного дослідження дискурсу є пропозиція — інваріантний зміст кількох логічно еквівалентних речень, або предикація [Степанов 1981 : 355]. У лінгвістиці пропозиція — це семантична структура, яка відбиває когнітивний зміст висловлення, може з'єднуватися з будь-якою пропозиційною установкою та пов'язана з планом повідомлення висловлення. Дискурсивна семантика зосереджується переважно на вивченні внутрішньої структури пропозицій, відношень між ними в дискурсі (мікрорівні аналізу), а також способах вираження дискурсивного значення в цілому, на рівні макропропозицій (макрорівні аналізу). Результатом таких досліджень є дані стосовно смислового наповнення дискурсу. На внутрішньопропозитивному рівні досліджуються семантико-рольові конфігурації (решітки) в межах пропозиції або (в динамічному аспекті) послідовність семантико-рольових конфігурацій; на міжпропозитивному — семантичні відношення, що виникають між пропозиціями в процесі розгортання дискурсу.

Семантичний аналіз дискурсу в цілому пов'язаний з отриманням даних про те, як наголошують на тій чи іншій інформації, значенні або як інформацію розташовано в тексті. Цей тип аналізу застосовують у тому числі й для моделювання дискурс-портрета мовної особистості, а саме — моделі його розгортання за семантичною координатою. Ця координата дає уявлення про спосіб розповіді, міркувань, ілюстрацію думки, передавання інформації, які обирає мовець. Семантична координата дискурс-портрета мовної особистості пов'язана зі змістовою інтерпретацією знака, співвідношенням знака і значення, це сукупність знань про світ, які відбиваються у відповідній системі понять, категорій тощо. Поняття, що їх використовує мовна особистість, пов'язані з відповідними референтами та особистісними смислами комунікантів. Дані про розвиток дискурсу за семантичною координатою можна отримати шляхом дослідження відповідних семантико-рольових конфігурацій (решіток) та їхніх послідовностей, а також семантичних міжпропозитивних відношень. Визначення типових для мовної особистості семантико-рольових решіток дозволяє окреслити «семантичний задум» (модель праобразу висловлень) автора та глибинну структуру текстової моделі, а типових семантичних міжпропозитивних відношень — способи структурування семантичної текстової моделі та розгортання тексту, формування його послідовної та смислової зв'язності. Як внутрішньопропозитивні, так і міжпропозитивні параметри семантичної координати дискурсу мовної особистості дають змогу окреслити пріоритетні для її дискурс-портрета когнітивні складники (наприклад, час, простір, антропоцентричність тощо) та типові способи їх вираження.

Питання семантичної організації дискурс-портрета мовної особистості є недостатньо вивченим аспектом досліджень. Загальнотеоретичні питання семантики дискурсу висвітлювалися в працях Т. ван Дейка [Dijk 2006 :

159–197], І. Ухванової-Шмигової [Ухванова-Шмыгова 2014 : 223]. Докладну класифікацію семантичних міжпропозитивних відношень, яку покладено в основу структурування семантичних текстових моделей та способів розгортання тексту, було представлено П. Зернецьким [Зернецкий 1992 : 59–97], деякі аспекти формування семантичної координати (на міжпропозитивному та внутрішньопрпозитивному рівнях) висвітлювалися в працях С. Куранової [Куранова 2013 : 43–46; Куранова 2016 : 35–44; Куранова 2018 : 33–47]. Утім, сучасним дискурс-дослідженням досі бракує даних стосовно функціонування семантичного складника персональних дискурсів. У статті на прикладі публіцистики О. Забужко (ОЗ–М) та Ю. Андруховича (ЮА–Ф) розглянемо особливості формування семантичних координат дискурсів мовних особистостей, а саме семантико-рольову організацію змісту відповідних текстів. Для вивчення досліджуваного матеріалу застосовано структурно-функціональний підхід.

Семантико-рольова організація змісту дискурсу визначається дослідником як на елементарному (внутрішньопрпозитивному, тобто на рівні одиниць, менших за пропозицію — семантичних ролей та їхніх конфігурацій), так і на структурно-комбінаторному рівнях (семантико-рольових прогресій відповідних конфігурацій пропозицій у процесі розгортання дискурсу). Вивчення семантико-рольових конфігурацій, виокремлення пріоритетних типів їхніх послідовностей дозволяє отримати дані щодо моделей відповідних текстових світів та референтних ситуацій. Семантико-рольова модель опису змісту дискурсу об'єктивно відображає його актантні й станові характеристики.

Системне уявлення про семантичні ролі було окреслене в 60–70-ті роки ХХ ст. і пов'язане зі створенням граматики відмінків Ч. Філлмора [Филлмор 1981а; Филлмор 1981б] та теорією діатез О. Холодовича [Холодович 1979 : 303]. Семантичні ролі досліджувалися також у працях Дж. Андерсена [Anderson 1977 : 313], Ю. Апресяна [Апресян 2006 : 15–27], В. Богданова [Богданов 1978 : 6–18], В. Дем'янова [Демьянков 2000 : 193], О. Падучевої [Падучева], Г. Почепцова [Почепцов 2013 : 394–409]. Р. де Богранд розробив когнітивну модель текстового світу, метою якої був опис змістового ядра окремого тексту [Beaugrande 1980 : 351]. У цій моделі було визначено універсальні для різних мов предикати та семантичні ролі як семіологічні конфігурації типів речень. П. Зернецький запропонував типологію понять та відношень між ними, результатом застосування якої стає уявлення про частину значень тексту, з якої носій мови може здобути залишковий зміст [Зернецкий 1992 : 54]. Ключовою для названих досліджень є ідея, що основу речень, які співвідносяться в семантичному плані та репрезентують різні ракурси однієї ситуації, становить інваріантна семантична конфігурація. На думку М. Кочергана, одиниці глибинної структури (агенс, об'єкт, дія, інструмент, локатив тощо) та відмінкова граMATика в цілому можуть бути ідеальною моделлю для контрастивного аналізу [Кочерган 2006 : 261].

Дискусійним і досі залишається питання щодо переліку семантичних ролей та набору їхніх характеристик. Деякі семантичні ролі окреслені доволі чітко, наприклад агенс, номінатив, пацієнс, бенефактив, фактитив, інструмент, локатив. Семантичні ролі речень можуть бути класифіковані й за принципом поділу ситуацій на статичні (явища, факти) та динамічні (процеси). У статичній ситуації використовують такі ролі: частина, ознака, ознака ознаки, кількість, буття, стан, міра, ціле, простір і т. ін. У цій статті спиратимемо-

ся на докладну характеристику семантичних ролей Г. Почепцова [Почепцов 2013 : 394–409]. До базового переліку, що його використовують у вітчизняному мовознавстві, додамо такі актанти, як експерієнцер, контрагент, бенефактив та транслатив. Усі наведені нижче семантичні ролі були виявлені в процесі аналізу публіцистичних текстів О. Забужко та Ю. Андруховича.

Агенс — це семантична роль ініціатора ситуації, яку він контролює; це безпосередній виконавець дій. У реченні агенс виконує функцію підмета або додатка. Номінатив є носієм процесуальної ознаки, дії, але вона є довільною. Відмінність між агентивним та номінативним підметом полягає в тому, що агентивний підмет сполучається тільки з присудком, який виражений дієсловом зі значенням дії. Якщо підмет сполучається з дієсловами не-дії, то він виконує семантичну роль номінатива (наприклад, суб'єкта чуттєвого сприйняття, місця, стимулу). Роль інструмента передбачає усвідомлену, навмисну дію. Інструмент може виконувати функцію підмета. На позначення сили чи середовища, які чинять спротив або проти яких здійснюють певні дії, використовують роль контрагента. О. Падучева визначає контрагента як агенса в комунікативній периферії [Падучева]. Експерієнцер — одержувач інформації при дієсловах сприйняття або носій мимовільного почуття; стимул — джерело інформації при дієсловах сприйняття або джерело неусвідомленого переживання. Пацієнс — учасник ситуації, яку він не контролює і не створює; він не може бути причиною, джерелом дії, — це типова роль пасивного учасника ситуації. У реченні пацієнс найчастіше виконує функцію додатка. Фактитив — семантична роль, що визначає результат дії, локатив визначає просторові значення. Існують різні підвиди локативів: зі значенням місцезнаходження, зі значенням вихідного, транзитного, кінцевого пунктів, часової контекстуалізації тощо. Для позначення учасника ситуації, який має від її здійснення користь чи шкоду, використовують семантичну роль бенефактива (реципієнт, мелефактив). При дієсловах мовлення актуалізується семантична роль адресата, яку можна вважати підтипом ролі бенефактива. Результати практичних досліджень публічного дискурсу свідчать, що особливе місце в ньому посідають речення зі структурною схемою N be N. Такі речення належать до категорії «сутність» [Степанов 1981 : 150–151], їхній предикат можна описати словами «те саме, що», «дорівнює». Досі не існує єдиного погляду щодо визначення семантико-рольових конфігурацій таких речень. Ч. Філлмор, зокрема, пропонував уживати для таких семантичних ролей назву «есив» або «транслатив» [Філлмор 1981a : 488]. У цій статті для опису відповідних семантико-рольових конфігурацій застосуємо назву «транслатив».

Дослідження семантико-рольових конфігурацій на структурно-комбінаторному рівні пов'язане також і з визначенням частотності та послідовності їх уживання, а також з поняттям прототипу. При семантико-рольовому аналізі термін «прототип» використовуємо щодо найуживаніших конфігурацій та набору характеристик тієї чи тієї ролі. Зокрема, услід за Дж. Лакоффом [Лакофф 1981 : 358] вважаємо прототиповими семантико-рольові конфігурації з агенсами. Наприклад: «На портрет його покоління пішли інші “натурники”, — для цього я сиділа по архівах, їздила по країні, записала десятки інтерв'ю...» (ОЗ–М : 129) {сиділа агенс фактитив локатив}.

Семантико-рольові конфігурації такого типу характеризують активного учасника ситуації. Як правило, публіцистичним текстам властиві багатоконпонентні семантико-рольові конфігурації (ті, що містять більше двох

семантичних ролей). У есеїстиці О. Забужко фіксуємо переважно дво- чи трикомпонентні конфігурації (як бачимо в наведеному вище прикладі), хоча подекуди натрапляємо й на п'яти- й більше компонентні. Ю. Андрухович використовує семантико-рольові конфігурації з одним — двома компонентами, меншою мірою — трьома чи чотирма. Наприклад: «Цей фільм перевернув наше життя й рішуче перекроїв сіру совкову буденщину. Пацани всюди, де лиш могли, малювали на стінах тасмичну літеру F» (ЮА–Ф : 78) {перевернув агенс пацієнс} {перекроїв пацієнс} {малювали агенс локатив локатив пацієнс}. У наведеному прикладі спостерігаємо використання одно-, дво- та чотирикомпонентних конфігурацій.

Дискурс-портретові О. Забужко властива висока частотність використання пацієнських та локативних решіток. Такі решітки можуть навіть домінувати над агенсними, тобто перебувати далі від прототипу. Авторка вживає текстові моделі, складниками яких є об'єкти дії, час, місце, простір та активні учасники дій. Ці моделі визначаємо як ілюстративні, оскільки вони включають пасивного учасника ситуації, об'єкт, місце дії. О. Забужко також використовує семантико-рольові конфігурації із зазначенням засобу, одержувача інформації, джерела мимовільного почуття, учасника, який має користь чи шкоду від ситуації. Ці семантико-рольові решітки є складниками ілюстративних моделей з елементами оцінності. Такі конфігурації є частиною художнього та антропоцентричного наративу, який властивий особистостям з художнім типом мислення. Поширеними в текстах О. Забужко є також семантико-рольові конфігурації з транслативами, які вважаємо засобами оформлення пояснювально-інтерпретативної текстової моделі. Наприклад: «<...> як дивно, що *це місто*, котре в нашій родині от уже три покоління є символом “життя-яким-воно-мало-б-бути-але-не-відбулося”, існує насправді<...>» (ОЗ — М : 128) {є транслатив транслатив}.

Наведений приклад є однією з моделей інтерпретації, пояснення причин, а отже, — частиною пояснювально-інтерпретативної текстової моделі.

Пояснювально-інтерпретативна модель у текстах О. Забужко має ознаки оцінності, акціональності та інформаційної насиченості і містить семантичні складники «час», «простір», «засіб дії».

У текстах Ю. Андруховича натрапляємо на значну кількість конфігурацій з пацієнсами, локативами та транслативами, що свідчить про домінування на рівні «семантичного задуму» складників, які позначають об'єкт, час, простір та сутність. Такі конфігурації домінують над решітками з агенсами, бенефактивами та стимулами, тобто ролями, які позначають активного учасника ситуації чи того, хто має від неї відповідну користь або шкоду, або впливає на інших учасників. Відповідні текстові моделі вважаємо нарративно-дескриптивними та нарративно-оцінними; це переважно детальний опис з додаванням великої кількості компонентів, що відбивають оцінне ставлення.

Фіксуємо також випадки вираження семантичних ролей словосполученнями, напр.: «На Гелловін усі ці штуки відіграють особливу ритуальну роль», «служує всім нам за містичний почастунок», «А нашим південним сусідом є хіба що море, та й те Чорне», «І злякатися цих із телека можна незгірш за справжніх живих мерців», «Хіба лиш окремі представники нашої студентської молоді»; «вимагає все це гріховне неподобство за добрим прикладом Росії офіційно й строжайше заборонити» (ЮА–Ф : 77–78).

У наведених прикладах словосполучення *усі ці штуки* виконує роль експерієнцера, *ритуальну роль* — пацієнса, словосполучення *містичний по-*

частунок є інструментом, південним сусідом — транслативом, у справжніх живих мерців — стимулом, окремі представники нашої студентської молоді — агенсом, за добрим прикладом Росії — інструментом.

У випадку словосполучення за добрим прикладом Росії спостерігаємо подвійну роль: це інструмент і водночас локатив (*Росія*).

Текстам творів Ю. Андруховича властиві семантико-рольові конфігурації з транслативами. У поверхневій структурі вони, як правило, виражені реченнями-міркуваннями, що є констатацією фактів, напр.: «Найбільшим кіногітом тих часів був, звичайно ж, "Фантомас" із Луї де Фюнесом і Жаном Маре» (ЮА–Ф : 78) {був транслатив транслатив локатив бенефактив бенефактив }.

Особливе значення для семантичних координат дискурс-портретів О. Забужко та Ю. Андруховича мають когнітивні змінні «час» та «простір». На рівні семантико-рольових конфігурацій ці когнітивні змінні виражені локативами. У текстах О. Забужко спостерігається не лише висока частотність уживання локативів, але й розширення їхньої семантики. Локативи позначають час, місце, простір, однак фіксуємо реалізацію й більшого набору характеристик цієї ролі, ніж традиційно наводять дослідники. Зокрема, когнітивну змінну «час» реалізовано на позначення календарного часу, історичного періоду, пори року, антропоцентричного часу (віку людини, індивідуалізованого часового виміру), напр.:

– час календарний — *(книжки) видані одна за одною у 1920-х, (книжки) опубліковані у 1972-му, перед 1918 роком, буремних 1960-х, восени 2002-го;*

– історичний період, реалії — *лізти добровольцем під кулі Другої світової;*

– антропоцентричний час (зазначення віку, індивідуалізований часовий вимір) — *коли мені сповнилося чотири роки, Мілнові-старшому на час народження сина добігало сорок, навіть коли йому буде 99, ні за життя, ні по смерті.*

Простір та місце дії можуть бути пов'язаними не лише з реальними референтами (місцем дії, напрямком руху, розташуванням у просторі), але й з літературою, літературним жанром, та — ширше — абстрактнішими поняттями, як-от інтелектуальний простір, місце в мисленнєвій діяльності. Наприклад:

– позначення місцезнаходження — реальні або ірреальні географічні назви (*Київ, Лондон, Кембридж, Грац, Волинь, Польща, Зачароване Місце* тощо);

– місце дії, напрямок руху (*в госпіталі, в татовому кабінеті, до зоопарку, до дому, у глибині саду*);

– місце в продукті інтелектуальної діяльності (*на обкладинці, на останній сторінці, із «Коли ми були маленькі» й «Тепер нам шість», «Музей покинутих секретів»*).

Отже, у ілюстративних моделях авторка зображує світ не лише зовнішній, а й внутрішній, світ ідей.

У публіцистиці Ю. Андруховича локативи пов'язані як з реальною, так і з відносною часовою контекстуалізацією. Це, наприклад:

– час календарний — *в кінці 60-х, 11 грудня 1922 року, з 1991-го року, 1978 року;*

– історичний період, реалії — *Великий голод в Ірландії 1845–52 р.р., Голodomор, Великий Голод, ірландською Gorta Mor;*

- назви свят та пов'язаних з ними часових проміжків — *Дні Померлих, Dia de los Muertos, на Гелловін, на свята*;
- антропоцентричний час — *у моєму дитинстві, у вас цього року вибори, вперше в житті, на самому початку кар'єри, у 90-ту річницю вбивства*;
- релятивний час — *в ті часи, а ось уже, свого часу, на минулорічному «успішному Євро», на 150-річчя Хмельівської церкви*.

Велике значення мають локативи на позначення свят і відповідних часових проміжків, історичних періодів. Як автор, так і читачі мають розуміти, коли відбувається подія. Таким чином, крім позначення відповідного часового проміжку, у тексті реалізується прагматична пресупозиція (наприклад, спільні знання автора та читачів про дату святкування Гелловіна). Використання в тексті іншої назви свята — Дні Померлих — виконує подвійну функцію: позначення часового проміжку та напрямку руху в часі (*це йде від їхніх Днів Померлих*) (ЮА–Ф : 77). Ю. Андрухович уживає локатив, який називає те саме свято (*Дні Померлих*), але на рівні поверхневої структури цей локатив виражений відповідною назвою іспанською мовою (*Dia de los Muertos*). Подвійне вживання назви свята українською та іспанською мовами виконує функцію уточнення, наближення до культурного простору іншої країни. Повторення в поверхневій структурі локатива назви свята іспанською вважаємо прагматичною пресупозицією (у цьому випадку — спільні знання автора та читачів щодо культурних реалій). Подібний прийом автор використовує й для назви історичного періоду *Великий голод в Ірландії 1845–52 р.р., Голодомор, Великий Голод, ірландською Gorta Mor*, апелюючи до співзвучності назв українською та ірландською мовами — *Голодомор та Gorta Mor* (ЮА–Ф : 152).

Найбільш узагальненим є позначення часу за допомогою локатива, що виражений словосполученнями *а ось уже, свого часу* тощо. Семантика таких локативів пов'язана з позначенням подій, які відбуваються зараз і є незавершеними в часі або відбувалися впродовж невизначеного часового проміжку.

У есеїстиці Ю. Андруховича поширеними є випадки вживання кількох локативів в одній семантико-рольовій конфігурації, як-от: «Сам чорт злякався б таких почвар, *глупої гелловінської ночі* заблукавши в *околицях телецентру*» (ЮА–Ф : 78) {заблукавши локатив локатив}, «*Високо в Австрійських Альпах, у містечку з раритетною назвою Рауріс, щойно* закінчився ще один літературний фестиваль, *цього року* вже 40-й за рахунком» (ЮА–Ф : 97) {закінчився локатив локатив локатив}.

У наведених прикладах семантико-рольові конфігурації містять локативи на позначення часу (*глупої гелловінської ночі, щойно, цього року*) та простору (*в околицях телецентру, високо в Австрійських Альпах, у містечку з раритетною назвою Рауріс*).

Поєднання кількох локативів в одній семантико-рольовій конфігурації зумовлене контекстом і є одним зі способів розгортання тексту (моделлю наративу): так поєднуються пропозиції та формуються когезивні та когерентні зв'язки в межах тексту.

У публіцистичних творах Ю. Андруховича локативи на позначення простору позначають:

- реальне місцезнаходження, географічні назви — *Україна, Чорне море, Київ, Росія, станція Шварцах, Венеція, Давос* тощо;

– відносно або узагальнене розташування в просторі — *коло телевізора, із теліка, в околицях телецентру, поруч із кладовищем, в мережу, в нашій українській школі, на стінах, в поштові скриньки, в телевізорах;*

– місце в документі/просторі як результаті суспільної діяльності — у *кримінальному кодексі, на ТБ, на фанатських сайтах, на ЮТубі.*

Отже, спостерігаємо як чітке позначення просторового континууму, так і відносне. Локатив на зразок *коло телевізора* поєднує позначення місця та має ознаки семантичної ролі «спосіб»; локатив *в телевізорах* — позначення місця та стимулу. Зустрічається й індивідуально-авторське позначення міста (просторового локатива), наприклад *Франик* (Івано-Франківськ), яке є одним з виявів антропоцентричного (авторського) простору.

Суттєве для семантико-рольового аналізу поняття прототипу може бути застосоване не лише щодо решіток (найуживаніших семантико-рольових конфігурацій), а й стосовно набору характеристик тієї чи тієї ролі. Зокрема, важливим є виокремлення проторолі, якій має відповідати певний набір ознак (наприклад, ознак агенса, пацієнса тощо). Під впливом контексту деякі з цих якостей можуть не реалізовуватися, і в такому разі семантична роль розташована далі від прототипу. У цих випадках дослідник спирається на вияви часткової подібності, тобто часткової відповідності базовим якостям моделі, та на викладені Дж. Лакоффом принципи теорії гештальтів [Лакофф]. Вивчення семантико-рольової структури текстів дозволяє виокремити два аспекти в динаміці їх організації: 1) послідовність семантико-рольових конфігурацій (ізоморфність повторюваних структур, їх дзеркальне розташування тощо), 2) диверсифікацію семантико-рольових конфігурацій.

Повторення семантико-рольових конфігурацій визначаємо як ізоморфні тактики та стратегії формування тексту. Вони виражені переважно ізоморфними семантико-рольовими конфігураціями, що послідовно слідує одна за одною. Наприклад: «Коли мені сповнилося чотири роки, в моєму житті сталася подія, яку тепер не гріх назвати й доленосною» (ОЗ–М : 15) {сповнилося пацієнс локатив} {сталася пацієнс локатив}.

Різновидом повторюваних семантико-рольових конфігурацій є тактики з розширенням чи звуженням: використання в наступній пропозиції семантико-рольової конфігурації, що відрізняється від конфігурації попередньої пропозиції лише кількістю вживань однієї й тієї самої ролі. Наприклад: «І нічого з цим тавром не вдієш: можеш *по два рази закінчувати Кембридж, змінювати професію, місто й країну*, лізти добровольцем під кулі Другої світової і *вмирати в госпіталі*, — *по всіх трудах і звагах тебе однак наздоженуть на котромусь повороті* й тицьнуть указкою: бачиш цього дядю серденько?» (ОЗ–М : 19) {закінчувати результат локатив} {змінювати результат локатив локатив локатив} {вмирати локатив} {наздоженуть локатив локатив}; «*Костюмованих і ситих у нас показують на ТБ*, за всі двадцять років цього виявляється більш ніж достатньо» (ЮА–Ф : 78) {показують пацієнс пацієнс локатив}, {виявляється пацієнс локатив}.

Серед ізоморфних спостерігаються випадки вживання дзеркальних за структурою семантико-рольових конфігурацій (дзеркальний ізоморфізм), коли в наступній семантико-рольовій конфігурації повторюється структура попередньої, але із дзеркальним порядком розташування семантичних ролей. Наприклад: «Мало того, що йому вкрали дитинство й *перетворили на громадську власність на кшталт міського парку*, — йому навіть імені не *зоставили*, прирікши до сивого волосу слухати лепет молодих мам: “Глянь

на цього дядю, серденько, це — сам Крістофер Робін!”» (ОЗ–М : 19) {перетворили результат пацієнс} {не залишили пацієнс результат}.

Вивчення динамічного аспекту семантико-рольової організації текстів крім класифікації різних типів послідовностей семантико-рольових конфігурацій спонукає дослідника поставити питання щодо впливу на такі конфігурації контекстуально зумовлених чинників. Наслідками цього впливу є, зокрема, мінізація семантичних ролей, що її було докладно описано в працях Г. Почепцова. «Враховуючи те, що багаторазове вживання однієї ролі в межах речення є неможливим, можна дійти висновку, що семантична структура речення в рольовому аспекті, який розглядається глобально, з урахуванням усіх релевантних семантичних компонентів, є єдністю первинних (максі-)ролей та вторинних (міні-)ролей. Перші втілюються в іменних групах як їхня змінна мовленнєва характеристика, а другі — у дієсловах як їхня постійна лексико-семантична риса, що зумовлена мовою» [Почепцов 2013 : 403–404]. Крім мінізації семантичних ролей, у семантико-рольовій організації текстів, на наш погляд, можна визначити й інші наслідки впливу контекстуально зумовлених чинників, які характеризуємо як диверсифікацію семантико-рольових конфігурацій. До способів диверсифікації семантико-рольової організації текстів зараховуємо такі: розширення набору характеристик ролей, мінізацію семантичних ролей, компресію, подвоєння ролі, метафоризацію, випущення.

У текстах О. Забужко спостерігаємо диверсифікацію семантико-рольових конфігурацій, зокрема розширення набору характеристик ролей, мінізацію, метафоризацію, випущення, подвоєння ролі, напр.: «Однак судити письменника не мені: той *плюшевий міський*, над яким немовлям “пухав”, за сорок літ до мого народження, Крістофер Робін, змінив і моє життя — і, спасибі, змінив не на гірше» (ОЗ–М : 20).

У наведеному прикладі бачимо розширення набору характеристик семантичної ролі агенса. Зокрема, традиційно агенс позначає істот, що навмисно та цілеспрямовано здійснюють певні дії. Водночас у цьому реченні роль агенса виконує словосполучення *плюшевий міський* (іграшка), яке позначає неістоту. У цьому випадку розширення набору характеристик семантичної ролі можна схарактеризувати також як її метафоризацію.

Випадки метафоризації зустрічаються щодо інших ролей, напр.: «*Велика література* завжди “*канібальствує*”, вживаючи собі на страву живу плоть і кров, і не завжди ці плоть і кров належать тільки самому автору...» (ОЗ–М : 20).

У цьому реченні словосполучення *велика література* виконує роль бенефактива, що, як правило, позначає істоту (учасника ситуації, чиї інтереси пов'язані з нею, який має від неї шкоду чи користь). Крім метафоризації відзначаємо й розширення набору характеристик семантичної ролі, додавання певних якостей (у цьому випадку — неістота в ролі бенефактива).

У цілому О. Забужко використовує як прототолі, так і ролі, що розташовані далі від прототипу. Розширення набору характеристик ролей зумовлене в тому числі вживанням оказіональних дієслів (як-от *канібальствує*, *пухати* тощо). Переважна більшість випадків розширення набору характеристик семантичних ролей у есеїстиці письменниці пов'язана з роллю локатива.

У проаналізованих текстах О. Забужко знаходимо випадки використання мінізованих семантико-рольових конфігурацій, тобто переведення семантичної ролі речення на рівень компонента семантичної структури слова.

Мінізація трапляється при вживанні дієслів з рольовим ускладненням (*золотити* — {агенс інструмент} або при переведенні рольового змісту елемента речення в статус мініролі). Мінізація семантичних ролей трапляється не лише в семантичній структурі дієслова, але й у віддієслівних іменників та прикметників, напр.: *озброїти* — *озброєння* (армії). У есеїстиці О. Забужко зустрічаємо, зокрема, такі випадки мінізації семантичних ролей: «В літературах же від віку “благополучних”, як англійська, — ніким не рубаних-не стріляних, уряджених із надійністю й комфортом родового маєтку<...>» (ОЗ–М : 18) {ніким не рубаних-не стріляних, уряджених/ мінізація агенс інструмент локатив}.

У наведеному прикладі семантичні ролі речення переведені на рівень компонента семантичної структури слова (повна семантико-рольова конфігурація: *в літературах, які ніхто не рубав шаблю, в які ніхто не стріляв зі зброї*).

У ході дослідження виявлено продуктивність семантико-рольових конфігурацій з випущенням дієслівного чи іменного компонентів. Випущення дієслівного компонента не веде до скорочення семантико-рольової конфігурації, наслідком цього є скорочення семантико-рольових конфігурацій, напр.: «<...> мусив жити в Києві»; «<...> тримався з тією брутальною, просто-таки комісарською розв’язністю і нецеремонністю (надто в гостях у явного піонервожатого Кролика!)» (ОЗ–М : 15–16).

У першому з наведених прикладів спостерігаємо випущення іменного компонента — пацієнса (*він*). Водночас у цьому прикладі фіксуємо розширення набору характеристик мінізованої семантичної ролі «пацієнс»: крім позначення пасивного учасника ситуації додається ще й така характеристика, як модальність.

У другому прикладі маємо випущення дієслівного компонента, що міститься в попередній семантико-рольовій конфігурації: *тримався з тією брутальною, просто-таки комісарською розв’язністю і нецеремонністю*.

Випущення іменного чи дієслівного компонента пов’язане з дією принципу економії, надто при вживанні однорідних синтаксичних конструкцій або ж коли використання іменної частини є необов’язковим, оскільки з контексту зрозумілою є вказівка на особу. Наприклад: *не пригадаю {не пригадаю номінатив¹ / випущення}; зате прекрасно пам’ятаю {пам’ятаю пацієнс номінатив / випущення}*.

Конструкції з випущенням широко вживаються в семантико-рольових конфігураціях, які використовуються в мікровідступах і містять додаткову автосемантичну інформацію, напр.: «Так що Мілновій книжці я завдячую не лише своїм глибоко вкоріненим англофільством (*найліпшою, між іншим, протиотрутою на всяку совдепівщину*), а й дечим більшим: відкриттям світу-як-він-є — завдяки іронічній здатності споглядати себе в ньому збоку» (ОЗ–М : 16) {є / випущення конструкції N be N транслатив транслатив} = англофільство є найліпшою протиотрутою на всяку совдепівщину.

Під час семантико-рольового аналізу есе знайдено випадки подвоєння ролі — виконання словоформою (словосполученням) двох ролей одночасно та належність до обох семантико-рольових конфігурацій, зокрема: «<...> з тим самим результатом, із яким *Вінні-Пух міг би прагнути бачити* свою *Дорожню Пісеньку включеною до Нортонівських антологій поезії між до-*

¹ Тут і далі позначення випущених компонентів.

бірками *Єйтса й Т. С. Еліота*) (ОЗ–М : 17) {прагнути бачити експерієнцер}, {включеною / мінізація бенефактив локатив локатив}.

У наведеному прикладі словосполучення *Дорожня Пісенька* виконує роль експерієнцера та бенефактива. Отже, обидві семантико-рольові конфігурації є недискретними, що дозволяє схарактеризувати це явище як рольову компресію.

У текстах О. Забужко спостерігається поєднання в межах однієї конфігурації кількох типів диверсифікації (наприклад, випущення та мінізації), напр.: «<...> перед самим захистом диплома на нього чекав арешт, допити в ГБ, потім шість років заслання в Сибіру, а пізніше, по щасливій історичній інтерлюдії хрущовської “відлиги” й буремних 1960-х, — знову, “по другому колу”, допити в КГБ, звільнення з університетської кафедри, позбавлення вченого ступеня, заборона друкуватися — словом, “заборона на професію”» (ОЗ–М : 127) {чекав агенс локатив пацієнс}, {чекав пацієнс локатив}, {чекав пацієнс локатив}, {чекав локатив локатив локатив локатив допити / мінізація пацієнс локатив}, {чекав локатив локатив локатив локатив звільнення / мінізація пацієнс локатив}, {чекавлокатив локатив локатив локатив позбавлення / мінізація пацієнс пацієнс}, {чекав локатив локатив локатив локатив заборона / мінізація пацієнс друкуватися / мінізація пацієнс}.

Наявність таких конфігурацій робить текст інформаційно насиченим та акціональним, що дозволяє авторові «вмістити» в рамки лаконічного жанру есе повідомлення про безліч подій.

У публіцистичних творах Ю. Андруховича також знаходимо значну кількість диверсифікованих семантико-рольових конфігурацій. Зокрема, у семантико-рольовій організації есе «Тут похований Фантомас» найпоширенішими є решітки з випущенням дієслівного чи іменного компонента — усього 94 семантико-рольові конфігурації з випущенням (63,9% від загальної кількості). Переважання семантико-рольових конфігурацій з випущенням порівняно з недиверсифікованими та диверсифікованими конфігураціями інших типів створює особливий тип наративу, що найбільше наближений до розмовного і може бути схарактеризований як описово-оцінний.

До використовуваних Ю. Андруховичем диверсифікованих семантико-рольових конфігурацій належать також розширення набору характеристик ролі, мінізація, компресія, подвоєння ролі.

Наведемо приклад розширення набору характеристик семантичних ролей: «Але ось уже й церква — та, що з усіх найправославніша — вимагає все це неподобство *за добрим прикладом Росії* офіційно й строжайше заборонити» (ЮА–Ф : 78). Тут у ролі інструмента виступає словосполучення *за добрим прикладом Росії*, яке крім позначення засобу (знаряддя) дії містить на периферії значення порівняння. Тобто спостерігаємо додавання до основного переліку характеристик інструменту значення порівняння об'єктів (засіб + порівняння). У наведеній семантико-рольовій конфігурації реалізовано й компресію ролей локатива (назва країни — *Росія*) та інструменту (*за добрим прикладом Росії* — компонент словосполучення, що передає цю семантичну роль).

В іншому реченні мінізації семантичних ролей у поверхневій структурі виражена віддієслівним іменником *приготування*:

«І стаття буде спеціальна у кримінальному кодексі — *за приготування яєшні на вічному вогні*» (ЮА–Ф : 78) {готувати їжу / готувати пацієнс приготування / мінізація — віддієслівний іменник / пацієнс інструмент}.

Розглянемо приклади подвоєння ролі: «Підкидали в поштові скриньки сусідам-пенсіонерам записки з текстом "Мне нужен труп — я выбрал Вас. До скорой встречи! Фантомас"» (ЮА–Ф : 78) {підкидали локатив бенефактив пацієнс}, {нужен бенефактив пацієнс}, {выбрал агенс пацієнс}. Тут пацієнс (*записки з текстом*) може бути розгорнутий у дві наступні семантико-рольові конфігурації, що передані на рівні поверхневої структури конструкцією з прямим мовленням (метамовленнєвим актом); ще один приклад: «А ми в нашій українській школі додумалися були до однорядкового віршика "Леся Українка — Фантомаса жінка"» (ЮА–Ф : 78–79) {додумалися номінатив локатив пацієнс}, {є / випущення транслатив транслатив}.

У цих семантико-рольових конфігураціях пацієнс розгортається в семантико-рольову конфігурацію, що на рівні поверхневої структури виражена конструкцією з прямим мовленням (метамовленнєвим актом).

Отже, у текстах Ю. Андруховича подвоєння ролі в семантико-рольових конфігураціях реалізується через розгортання цієї ролі в наступні семантико-рольові конфігурації.

Загалом для есеїстики Ю. Андруховича характерне домінування конфігурацій з пацієнсами, локативами та транслативами. Тому переважають семантико-рольові решітки, що утворюють текстову модель із зазначенням об'єкта, часу, простору та пояснення й інтерпретації відповідних подій. Поширеність конфігурацій з пацієнсами, локативами та транслативами свідчить про пріоритетність уживання в семантичному задумі автора складників на позначення об'єкта, часу, простору та сутності.

Есеїстиці Ю. Андруховича властиве вираження семантичних ролей словосполученнями. Наприклад: *за добрим прикладом Росії, в нашій українській школі, в поштові скриньки.*

Автор використовує значну кількість диверсифікованих семантико-рольових конфігурацій, здебільшого решіток з випущенням. Вони є засобом формування стратегії розмовного описово-оцінного наративу. Диверсифікація семантико-рольової організації текстів забезпечується й розширенням набору характеристик ролі, мінізацією семантичних ролей, компресією, подвоєнням ролі. У цілому диверсифікація семантико-рольових конфігурацій підпорядкована особливостям формування описово-оцінної моделі оповіді. Диверсифікація семантико-рольових конфігурацій пояснюється в тому числі дією принципу економії, тісними зв'язками з контекстом, інформаційною насиченістю тексту.

Дані семантико-рольового аналізу містять інформацію також і про смислову структуру досліджуваних текстів. Згідно з дискурсивним підходом, смислова структура будь-якого тексту складається з різних комбінацій смислових шарів [Зернецький, 1992 : 111]:

1. Я — Я — внутрішні автокомунікації особистості.
2. Я — ТИ — стосунки особистості з іншою людиною.
3. Я — МИ — взаємовідносини особистості із суспільством (з народом, нацією, державою, класом, колективом тощо).
4. Я — УСІ МИ — взаємовідносини особистості з людством.
5. Я — УСЕ — взаємозв'язки особистості з природою.
6. Я — ДРУГЕ УСЕ — взаємозв'язки особистості з рукотворним матеріальним середовищем.
7. Я — ТРЕТЄ УСЕ — взаємозв'язки особистості з духовною культурою.
8. Я — УСЕЗАГАЛЬНЕ УСЕ — взаємозв'язки особистості із Всесвітом.

Дані проведеного дослідження публіцистичних текстів свідчать, що у відповідних комбінаціях можуть бути представлені різні типи семантико-рольових конфігурацій та їхніх послідовностей:

Я — Я реалізовані переважно семантико-рольовими конфігураціями з агенсами, транслативами, локативами, що позначають антропоцентричний час і простір.

Я — ТИ здебільшого виражені через семантико-рольові конфігурації з пацієнсами, стимулами, бенефактивами, транслативами, локативами (на позначення антропоцентричного часу та простору).

Я — МИ переважно є семантико-рольовими конфігураціями з агенсами та пацієнсами, транслативами, бенефактивами, інструментами. Такий тип смислової структури може бути вираженим і за допомогою диверсифікованих семантико-рольових конфігурацій.

Я — УСИ МИ представлені конфігураціями з агенсами, контрагентами, бенефактивами, транслативами.

Я — УСЕ виражені конфігураціями з транслативами, пацієнсами, агенсами, локативами, бенефактивами.

Я — ДРУГЕ УСЕ представлені конфігураціями з агенсами, інструментами, транслативами, бенефактивами, експерієнцерами.

Я — ТРЕТЄ УСЕ виражені транслативами, агенсами, бенефактивами, локативами, експерієнцерами.

Я — УСЕЗАГАЛЬНЕ УСЕ представлені, як правило, конфігураціями з транслативами, агенсами, пацієнсами, експерієнцерами.

Таким чином, семантична координата дискурс-портрета мовної особистості дозволяє отримати дані стосовно знань мовця про світ, спосіб передавання ним інформації, тип наративу, який він обирає. Семантико-рольові конфігурації визначають «семантичний задум» мовця (модель праобразу висловлень), а послідовності їх уживання та частотність — глибинні структури текстових моделей.

Семантико-рольовий аналіз є одним з аспектів опису семантичної координати дискурс-портрета мовної особистості. Такий процес складається з кількох кроків:

1. Визначення семантико-рольових конфігурацій досліджуваних текстів.
2. Визначення частотності вживання відповідних семантико-рольових конфігурацій, кількості компонентів (два, три чи більше).
3. Окреслення співвідношення досліджуваних семантико-рольових конфігурацій з прототиповими, фіксація типів відхилень від прототипу.
4. Дослідження динаміки семантико-рольової організації тексту:
  - а) послідовність семантико-рольових конфігурацій;
  - б) диверсифікація семантико-рольових конфігурацій (розширення набору характеристик ролі, мінізація, компресія, подвоєння ролі, метафоризація, випущення).
5. Визначення комбінацій смислових шарів у смисловій структурі тексту.

Подальші наукові розвідки такого роду дозволять одержати нові дані щодо функціонування семантичного складника персональних дискурсів і властивих мовним особистостям способів моделювання змісту текстів.

ЛІТЕРАТУРА

- Апресян Ю. Д. Типы соответствия семантических и синтаксических актантов. *Проблемы типологии и общей лингвистики : Междунар. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения проф. А. А. Холодовича. Материалы.* Санкт-Петербург, 2006. С. 15–27.
- Богданов В. В. О конструктивной единице смысла предложения. *Предложение и текст в семантическом аспекте : Сб. науч. тр.* Калинин, 1978. С. 6–18.
- Демьянков В. З. Семантические роли и образы языка. *Язык о языке / под ред. Н. Д. Арутюновой.* Москва : Языки рус. культуры, 2000. С. 193–270.
- Зернецкий П. В. Речевое общение на английском языке (коммуникативно-функциональный анализ дискурса). Киев : Лыбидь, 1992. 143 с.
- Кочерган М. П. Основы зставного мовознавства : підручник. Київ : Видавн. центр «Академія», 2006. 424 с.
- Куранова С. І. Семантико-рольовий аналіз мовної особистості у публічному інтерв'ю (контрактивне співставлення на матеріалі англійської та української мов). *Магістеріум : Мовознав. студії.* Київ, 2013. Вип. 50. С. 43–46.
- Куранова С. І. Публічна мовна особистість у соціальних мережах: жанрово-функціональний аспект. *Магістеріум : Мовознав. студії.* Київ, 2016. Вип. 62. С. 35–44.
- Куранова С. Стратегії, тактики та прийоми мовленнєвої діяльності як компонент моделювання дискурс-портрета мовної особистості. *Мова: класичне — модерне — постмодерне.* Київ, 2018. Вип. 4. С. 33–47.
- Лакофф Дж. Лингвистические гештальты. *Новое в зарубеж. лингвистике.* Москва, 1981. Вып. 10. С. 350–368.
- Падучева Е. В. О семантическом инварианте лексической деривации. *Электронный ресурс Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : Материалы ежегод. междунар. конф. «Диалог».* URL: <http://www.dialog-21.ru/Archive/Directions/Invariant.htm> (дата звернення 13.01.2010).
- Почепцов Г. Г. Избранные труды по лингвистике. Винница : Нова Книга, 2013. 554 с.
- Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения : Семиолог. грамматика. Москва : Наука, 1981. 360 с.
- Ухванова-Шмыгова И. Ф. Каузально-генетический подход в контексте лингвистики дискурса. Минск : Беларус. гос. ун-т, 2014. 223 с.
- Филлмор Ч. Дело о падеже. *Новое в зарубеж. лингвистике.* Москва, 1981. Вып. 10. С. 369–495.
- Филлмор Ч. Дело о падеже открывается вновь. *Новое в зарубеж. лингвистике.* Москва, 1981. Вып. 10. С. 496–530.
- Холодович А. А. Проблемы грамматической теории. Ленинград : Наука, 1979. 303 с.
- Anderson J. On case grammar: prolegomena to a theory of grammatical relations. London : Atlantic Highlands; New York : Humanities Press, 1977. 313 p.
- Beaugrande R. de. Text, discourse, and process : Toward a multidisciplinary science of text. London : Longman, 1980. 351 p.
- Dijk T. A. van. The study of discourse. *Discourse as structure and process.* London, 1997. Vol. 1. P. 1–34.
- Dijk T. A. van. Discourse, context and cognition. *Discourse studies.* London, 2006. Vol. 8(1). P. 159–177.

ДЖЕРЕЛА

- ОЗ–М   Забужко О. З мапи книг і людей: збірка есеїстики. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2012. 376 с.
- ЮА–Ф   Андрухович Ю. Тут похований Фантомас. Брустурів : Дискурсус, 2015. 240 с.

REFERENCES

- Anderson J. (1977). On case grammar: prolegomena to a theory of grammatical relations. London : Atlantic Highlands, New York : Humanities Press.
- Apresjan Ju. D. (2006). Tipy sootvetstvija semanticheskikh i sintaksicheskikh aktantov. *Problemy tipologii i obshchej lingvistiki. Mezhdunarodnaja konferencija, posvjashhennaja 100-letiju so dnja rozhdenija professora A. A. Holodovicha. Materialy*. Saint Petersburg, 15–27. [In Russian].
- Beaugrande R. de. (1980). Text, discourse, and process: Toward a multidisciplinary science of text. London : Longman.
- Bogdanov V. V. (1978). O Konstruktivnoj edinice smysla predlozhenija. *Predlozhenie i tekst v semanticheskom aspekte: sbornik nauchnyh trudov*. Kalinin, 6–18. [In Russian].
- Dem'jankov V. Z. (2000). Semanticheskie roli i obrazy jazyka. *Jazyk o Jazyke*. N. D. Arutjunova (ed.). Moscow: Jazyki russkoj kul'tury, 193–270. [In Russian].
- Dijk T. A. van. (1997). The study of discourse. *Discourse as structure and process* (vol. 1). London, 1–34.
- Dijk T. A. van. (2006). Discourse, context and cognition. *Discourse studies*. London, vol. 8 (1), 159–177.
- Fillmor Ch. (1981). Delo o padezhe. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*, (X), 369–495. [In Russian]
- Fillmor Ch. (1981). Delo o padezhe otkryvaetsa vnov'. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*, (X), 496–530. [In Russian].
- Holodovich A. A. (1979). Problemy grammaticheskoi teorii. Leningrad : Nauka, 303. [In Russian].
- Kocherhan M. P. (2006). Osnovy zistavnoho movoznavstva : Pidručnyk. Kyiv : Vydavnychiy tsentr "Akademiiia", 424. [In Ukrainian].
- Kuranova S. I. (2013). Semantyko-rolovyj analiz movnoi osobystosti u publichnomu interv'iu (kontraktyvne spivstavleniia na materialy anhliiskoi ta ukrainskoi mov). *Mahisterium: Movoznavchi studii*, (50), 43–46. [In Ukrainian].
- Kuranova S. I. (2016). Publichna movna osobystist u sotsialnykh merezhakh: zhanrovo-funktsionalnyi aspekt. *Mahisterium: Movoznavchi studii*, (62), 35–44. [In Ukrainian].
- Kuranova S. (2018). Stratehii, taktyky ta pryjomy movlennievoi diialnosti yak komponent modeliuvannia dyskurs-portrета movnoi osobystosti. *Mova: klasychno — moderne — postmoderne*, (4), 33–47. [In Ukrainian].
- Lakoff J. (1981). Lingvisticheskie geshtal'ty. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*, (X), 350–368. [In Russian].
- Paducheva E. V. (2012). O semanticheskom invariante leksicheskoi derivacii. *E'lektronnyj resurs Komp'juternaja lingvistika i intellektual'nye tehnologii : materialy ezhegod. Mezhdunar. konf. "Dialog"*. URL: <http://www.dialog-21.ru/Archive/Directions/Invariant.htm>. [In Russian].
- Pochepcov G. G. (2013). Izbrannye trudy po lingvistike. Vinnica : Nova Knyga. [In Russian].
- Stepanov Ju. S. (1981). Imena, predikaty, predlozhenija : Semiologicheskaja gramatika. Moscow : Nauka. [In Russian].
- Uhvanova-Shmygova I. F. (2014). Kausal'no-geneticheskij podhod v kontekste lingvistiki diskursa. Minsk : BGU. [In Russian].
- Zerneckij P. V. (1992). Rechevoe obshchenie na anglijskom jazyke (kommunikativno-funktsional'nyj analiz diskursa). Kyiv : Lybid'. [In Ukrainian].

SOURCES

- YuA–F Andrukhovych Yu. (2015). Tut pokhovanyi Fantomas. Brusturiv : Dyskursus. [In Ukrainian].
- OZ–M Zabuzhko O. (2012). Z mapy knyh i liudei: zbirka eseistyky Kam'ianets-Podilskyi : TOV «Drukarnia Ruta». [In Ukrainian].

S. I. KURANOVA

National University of “Kyiv-Mohyla Academy”

Kyiv, Ukraine

E-mail: s.kuranova@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2474-1404>

THE SEMANTIC PARAMETER OF LANGUAGE PERSONALITY DISCOURSE PORTRAIT MODELING

The article is dedicated to the problem of modelling of the discourse portrait of language personality, namely its semantic coordinate. Studies of language personality are actual trend of contemporary linguistics. Language personality is a complex multilevel functional system which includes the level of language competence, the ability to use the means of language interaction and knowledge of the world. This is a sum of verbal conduct of a person who uses the language as means of communication.

Scientific studies of such a type are executed within the boundaries of structural approach that presupposes of the research of discourse as coherent sequence of sentences that is such studies are concentrated on the ways of forming sense connections within on discourse or between different discourses.

Corresponding units of analysis are applied on each level of studies of the discourse. The main unit of the research of discourse semantics is proposition — semantic structure which reflects the cognitive contents of the utterance. Discourse semantics studies the inner structure of propositions, relations between them in discourse and the ways of expression of discourse meaning in general.

Semantic analysis of discourse is also used for modelling of the language personality discourse portrait. Data about development of the discourse according to the semantic coordinate can be received with the help of research of role semantic configurations, their sequences, and semantic relations between propositions.

Singling out and describing role semantic configurations typical for language personality give possibility to define semantic plan of the author and corresponding deep structure of the text model. Inner propositional parameters of semantic coordinate of the discourse of language personality disclose central cognitive components for its discourse portrait and the typical ways of expression of those components.

In this article the peculiarities of the role semantic organization of the texts of O. Zabuzhko and Y. Andrukhovych are singled out. New data concerning the functioning of semantic component of personal discourses is obtained.

Keywords: language personality, discourse, discourse analysis, discourse portrait, semantic role, role semantic configurations, propositions.

Дата надходження до редакції — 12.02.2020

Дата затвердження редакцією — 20.02.2020